

До спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет» за адресою: 88000, м. Ужгород,
пл. Народна, 3

ВІДГУК

**опонента – доктора юридичних наук, професора
Батанова Олександра Васильовича на дисертацію
Берч Вероніки Вікторівни на тему «Інститут
безпосередньої участі народу у реалізації судової
влади: конституційно-правове дослідження», поданої
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних
наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право**

На основі вивчення дисертації, реферату і праць, що були опубліковані за темою дисертації, було встановлене наступне.

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження В. В. Берч присвячене вельми актуальним як з точки зору конституційно-правової науки та теорії конституціоналістики, так і практики конституційного будівництва науково-методологічним, конституційно-правовим і практичним проблемам функціонування судової влади та ролі інституту безпосередньої участі народу в її реалізації.

По-перше, феноменологія безпосередньої участі народу у здійсненні публічної влади в цілому та проблематика безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, формування, розвиток та ефективне функціонування цього інституту є постійним предметом уваги законодавців, політиків, науковців, фахівців різних галузей і спрямувань та пов'язана, насамперед, з розумінням сутності правосуб'єктності Українського народу як сукупності громадян України всіх національностей та його судових повноважень як сукупності прав та обов'язків Українського народу або його певної частини, які закріплені за ним у Конституції та інших нормативно-правових актах або існують об'єктивно у силу природного права, реалізуються з метою здійснення правосуддя, тобто винесення правових рішень з приводу конфліктів, що розглядаються тощо.

По-друге, інституційно та функціонально безпосередня участь народу у реалізації судової влади синергетично пов'язана феноменологією демократії, яка є першоосновою формування керівних начал безпосередньої участі народу у реалізації публічної влади в цілому. У цьому контексті демократія створює умови для активного залучення громадян до управління державними справами, водночас використання інструментів народної участі у реалізації судової влади здатне посилити такі демократичні засади, оскільки передбачає здійснення правосуддя із залученням громадськості, що дає можливість громадянам відчутти власну значущу роль у забезпеченні справедливості, а також сприяє зміцненню довіри до судової системи, що є ключовим аспектом демократичного суспільства.

По-третє, проблематика безпосередньої участі народу у реалізації судової влади пов'язана із аксіологічним, онтологічним та гносеологічним розумінням судової влади як функціонально-телеологічно відокремленої гілки державної влади, що має монопольне право здійснювати правосуддя, незалежність та ефективність якої є іманентною умовою верховенства права та забезпечення прав людини у цивілізованому демократичному суспільстві.

По-четверте, проблематика безпосередньої участі народу у реалізації судової влади пов'язана із комплексом судових повноважень Українського народу у їх системній єдності із поняттями «функції Українського народу», «функції судової влади», «правосуддя», «судова демократія», «юстиція», «юрисдикція» тощо, адже саме в їх контексті можна концептуалізувати повноцінне розуміння судових повноважень Українського народу як сукупності його первинних, основоположних прав та обов'язків.

По-п'яте, у прикладному аспекті безпосередню участь народу у реалізації судової влади необхідно розглядати як інститут, який охоплює сукупність правових норм і принципів, що забезпечують участь народу у здійсненні правосуддя, має власне функціональне призначення та відповідні моделі реалізації, при цьому цей інститут: (а) є частиною системи конституційного права, (б) характеризується тісним зв'язком із іншими галузями права, зокрема,

кримінальним та цивільним, а тому має міжгалузевий характер, та (в) має чітку тенденцію виділення у самостійне галузеве правове утворення – судове право.

По-шосте, проблематика безпосередньої участі народу у реалізації судової влади пов'язана, з одного боку, із конституційною реформою в цілому та правосуддя зокрема, та, з іншого боку, реформою кримінального судочинства, телеологічною домінантою яких є зміна не тільки моделі здійснення правосуддя в Україні, а й її ідеології та філософії. Невід'ємною складовою цього процесу є послідовна реалізація положень Конституції України щодо безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя через присяжних. Відповідні конституційні положення спрямовані на формування в Україні громадянського суспільства – відповідника правової держави. Власне, у сфері правосуддя, яке саме є вагомим складником громадянського суспільства, особливого значення набуває право громадян брати участь у його відправленні.

По-сьоме, у контексті проблематики удосконалення механізму безпосередньої участі народу у реалізації судової влади колосальний інтерес та перспективи має інститут мирових суддів. Адже, сучасний стан розвитку держави та суспільства, низка змін в законодавстві з питань правового захисту законних прав та інтересів суб'єктів правовідносин, зумовлює об'єктивну необхідність удосконалення законодавства, яке регулює процес вирішення спірних відносин на рівні територіальних громад мировими суддями. Тому питання про впровадження цього інституту в систему місцевого самоврядування та в судову систему є особливо актуальним і потребує концептуального осмислення та законодавчого вирішення.

По-восьме, конституційно-правове дослідження інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади є складним, багатовимірним та міждисциплінарним за своєю суттю, що вимагає його розгляду крізь призму цілісної методологічної системи, враховуючи, що саме методологія дає можливість утвердити свого роду «шкалу координат» науки конституційного права, в межах якої формуються знання про конституціоналізм і Конституцію України, права і свободи людини та їх гарантії, конституційні засади організації

та діяльності держави, державну владу та її функціонально-телеологічний поділ на законодавчу, виконавчу та судову владу, їх взаємодію з громадянським суспільством та ін.

Ці та інші науково-методологічні, конституційно-правові і практичні питання безпосередньої участі народу у реалізації судової влади знаходяться у фокусі проблематики, порушеної у дисертації В. В. Берч.

Наукове дослідження В. В. Берч значною мірою відкликається на злободенні питання конституційно-правової теорії та практики, заповнює прогалини у наукових дослідженнях проблем сучасного конституційного права та вносить вельми цінні пропозиції для практики конституційного будівництва. Адже позитивними рисами дослідження є не лише пошуковий характер проблем, які ставились і розглядалися, а і його принципова орієнтація на нагальні потреби розвитку вітчизняної конституційної практики, удосконалення конституційного законодавства на міцній науковій основі у контексті безпосередньої демократії у сфері функціонування судової влади та здійснення правосуддя.

У зв'язку з цим можна зробити висновок про обґрунтованість та безумовну актуальність теми дослідження, обраної дисертанткою.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами і темами. Дисертаційне дослідження В. В. Берч виконано відповідно до Стратегії розвитку наукових досліджень, прийнятої Національною академією правових наук України на період 2021-2025 років, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2016 р. № 119-р «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури – стратегії реформ», Указу Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» № 179, Проекту Плану відновлення України 2022 року та «Концепції реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя». Дослідження відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства

освіти і науки України. Тематика дослідження входить у комплексні теми: «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ–ХХІ ст.» (0198U007793) та «Конституційно-правове будівництво в умовах надзвичайних правових режимів: пошуки оптимальних моделей» (01231U104048).

Мета та завдання дисертаційної роботи. Метою дисертаційного дослідження В. В. Берч є концептуальне обґрунтування конституційно-правових аспектів безпосередньої участі народу у реалізації судової влади та розробленні висновків і пропозицій щодо його модернізації в Україні.

Важливість такої телеологічної установки дисертантки, на наш погляд, має важливе методологічне значення в її теоретичному та праксеологічному контекстах з визначенням факторів, що впливають на формування та функціонування інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади в умовах демократичної правової державності, а також прояву глобалізації, з використанням надбань сучасного конституційного права та можливостей їх рецесії.

Недостатній ступінь розроблення теоретико-методологічних та конституційно-правових підходів щодо питання безпосередньої участі народу у реалізації судової влади в умовах формування сучасної доктрини українського конституційного права та її реалізації в умовах демократичних змін та викликів сьогодення, свідчить про об'єктивну необхідність подальшого дослідження зазначеної наукової проблеми. Ґрунтовне вивчення цієї матерії має не лише теоретико-пізнавальне, але і яскраво виражене прикладне значення, даючи змогу здійснювати пошук ідей та механізмів щодо вирішення питання удосконалення конституційного та галузевого законодавства в Україні в умовах сучасних викликів.

Досягнення вказаної мети обумовлює постановку авторкою дисертації та послідовне вирішення нею цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом:

1) репрезентації методології дослідження та системного огляду джерельної бази;

- 2) визначення понятійно-категоріального апарату у сфері безпосередньої участі народу у реалізації судової влади;
- 3) здійснення аналізу феномену демократії як першооснови формування керівних начал безпосередньої участі народу у реалізації судової влади;
- 4) характеристики еволюції становлення та розвитку безпосередньої участі народу у реалізації судової влади у зарубіжних державах на основі аналізу конституційних та інших нормативно-правових актів;
- 5) дослідження генезису формування конституційно-правових засад безпосередньої участі народу у реалізації судової влади в Україні;
- 6) надання характеристики сучасного стану судової системи України та його впливу на розвиток безпосередньої участі народу у реалізації судової влади у світлі адаптації до міжнародних стандартів;
- 7) класифікації сучасних конституційних моделей безпосередньої участі народу у реалізації судової влади та концептуального аналізу досвіду зарубіжних держав у цій сфері;
- 8) визначення юридичних механізмів модернізації суду присяжних як елементу народовладдя у сфері здійснення правосуддя в Україні;
- 9) виокремлення культурно-ідеологічних аспектів системної оптимізації функціонування суду присяжних;
- 10) представлення пропозицій щодо впровадження інституту мирових суддів для України тощо.

У рамках цих та інших поставлених у дослідженні амбітних теоретичних та складних концептуально-конституційних завдань, В. В. Берч правильно формулює **об'єкт і предмет** свого наукового пошуку. Так, **об'єктом** дисертаційного дослідження авторка визначає суспільні відносини, пов'язані з реалізацією конституційних основ народовладдя, принципу народного суверенітету. **Предметом дослідження** обираються конституційно-правові аспекти інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади.

Такий комплексний підхід надав В. В. Берч можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для юридичної науки і практики.

Методологія дослідження. Вдалим компонентом дисертаційної роботи В. В. Берч слід вважати і запропоновану нею методологію дослідження конституційно-правового концепту інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади. Обрана авторкою методологія є упорядкованою системою взаємоузгоджених світоглядних принципів і методів, що дозволили сформулювати та усебічно розкрити доктринальний і соціально-нормативний аспекти конституційно-правового концепту інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, визначити сутність і зміст зв'язків між основними структурними елементами та доктринальними положеннями дисертації.

Використані в процесі проведення дослідження методи наукового пізнання надали авторці можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для конституційно-правової науки і практики сучасного конституціоналізму. Позитивом є те, що у дисертаційному дослідженні обґрунтовується позиція методологічного плюралізму у юриспруденції. Так, наприклад, діалектичний метод став важливим інструментом для конституційно-правового аналізу взаємозв'язку між загальнотеоретичними концепціями демократії, народного суверенітету та безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, оцінки динамічних змін у взаємодії громадянського суспільства та судової влади.

Герменевтичний метод було застосовано для інтерпретації та глибшого розуміння конституційно-правових норм та аналізу правових текстів із врахуванням еволюції змісту понять, пов'язаних із народовладдям у правосудді.

Метод моделювання було використано для формулювання авторської класифікації сучасних конституційних моделей безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, надання пропозицій щодо впровадження ефективної моделі інституту мирових суддів для України.

Метод аналізу був застосований для поетапного аналізу кожного аспекту досліджуваного інституту та дозволив окремо вивчити його елементи, сприяв системному огляду наукової літератури, нормативних актів і позицій правознавців, а також допоміг зрозуміти поточний стан досліджуваної проблеми.

Метод синтезу був застосований на етапі формулювання висновків та дозволив оцінити досліджуваний інститут як цілісну правову категорію.

Методи індукції та дедукції застосовано для формування узагальнень щодо ролі та значення досліджуваного інституту у системі конституційного права та виокремлення загальних ознак ефективності досліджуваного феномену.

Формально-логічний метод став основою структурованості та послідовності дослідження та забезпечив наукову обґрунтованість кожного етапу наукової роботи, переконливість і доказовість отриманих наукових висновків та практичних рекомендацій у конституційно-правовому дослідженні.

Метод історіографічної матриці був використаний для здійснення системного аналізу та упорядкування історичних джерел та правових актів, що відображають розвиток та трансформацію безпосередньої участі народу у реалізації судової влади у різні історичні періоди.

Важливо й те, що репрезентативність авторських положень у роботі обґрунтована, зокрема, із допомогою методу соціологічного опитування. Зокрема, для досягнення високого рівня значущості результатів дослідження В. В. Берч було проведено кілька етапів опитувань серед різних груп респондентів у межах трьох різних фокус-груп, що дозволило дисертантці отримати різносторонню картину сприйняття інституту суду присяжних в Україні та сформулювати авторські положення на основі даних, що є статистично значущими для різних соціальних і професійних груп.

Експериментальний метод було застосовано для емпіричного аналізу впливу правової освіти на сприйняття студентами інституту суду присяжних в Україні.

Структура дослідження. Про системність представленого дослідження В. В. Берч свідчить структура дисертації, яка складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, структурованих у тринадцять підрозділів, висновків до

розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 655 сторінок, з них основного тексту – 490 сторінок. Список використаних джерел нараховує 903 найменування

Структура роботи характеризується цілісністю й логічною послідовністю, є такою, що відображає загальне бачення досліджуваної автором проблеми.

Вищезазначене свідчить про логічну послідовність дисертаційного дослідження В. В. Берч, використання в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, яка деталізується конкретними завданнями, які поставила перед собою дисертантка.

Структура роботи відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє розкрити авторську теорію інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади.

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих автором. Результатам дисертаційного дослідження В. В. Берч притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в усіх чотирьох розділах дисертації.

Дисертантка в цілому досягнула мети, яку вона поставила перед собою, приступаючи до розробки даної теми. Окрім ґрунтовного теоретичного аналізу, авторка дисертації вносить конкретні практичні рекомендації щодо реформування існуючої моделі безпосередньої участі народу у реалізації судової влади.

Висновки і рекомендації, що робляться в дисертації, а також положення, що виносяться на захист аргументовані і переконливі, їх достовірність і новизна, а також повнота їх викладення в опублікованих наукових працях не викликає сумніву.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на значному емпіричному

матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових праць з обраної теми, а також достатній для розкриття предмету наукового пошуку масив нормативно-правових джерел, що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних проблем втілення теорії конституційного права у вітчизняну політико-правову практику безпосередньої участі народу у реалізації судової влади.

Наукова новизна дослідження. Дисертаційне дослідження В. В. Берч дало можливість виокремити ряд висновків, положень, пропозицій та рекомендацій, а саме:

1. розробку оригінального методологічного інструментарію конституційно-правового дослідження інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади (стор. 56-72 дисертації), який охоплює такі компоненти: наукові підходи, принципи наукового пізнання, а також методи наукового пізнання у вигляді трьохвимірної структури, котру складають філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Такий методологічний підхід забезпечив системний огляд джерельної бази дисертаційного дослідження та дозволив В. В. Берч виявити ключові тенденції та проблемні питання, пов'язані з досліджуваною тематикою. Запропонована дисертанткою структуризація наукових джерел стала важливим елементом дослідницької роботи для подальшого обґрунтування наукових висновків та формулювання рекомендацій у дисертації;

2. розробку оригінального авторського понятійно-категоріального апарату у сфері безпосередньої участі народу у реалізації судової влади шляхом тлумачення таких категорій конституційного права як «народ» (стор. 73-74 дисертації), «народовладдя» (стор. 75-76 дисертації), «участь народу у здійсненні правосуддя» (стор. 80-81 дисертації), «судова система» (стор. 81-82 дисертації), «судова влада» (стор. 82-84 дисертації), «реалізація судової влади» (стор. 85-87 дисертації) тощо, що дало їй можливість участь народу у здійсненні правосуддя визначати як

«феномен «безпосередньої участі народу у реалізації судової влади», виходячи із більш ширшого поняття – участі народу у реалізації судової влади, що ґрунтується на ідеї, відповідно до якої судова влада має бути суб'єктивно контрольованою народом, котрий є носієм демократичної влади в суспільстві» (стор. 84-85 дисертації);

3. положення про те, що інститут безпосередньої участі народу у реалізації судової влади: (а) є «частиною системи конституційного права», (б) «характеризується тісним зв'язком із іншими галузями права, зокрема, до прикладу, кримінальним та цивільним, а тому має міжгалузевий характер», (в) «створений на виконання конкретної цілі – забезпечення реалізації принципу народовладдя у сфері правосуддя», (г) «не може існувати ізольовано від своєї функціональної місії. Його ефективність і доцільність визначаються здатністю виконувати покладені на нього завдання. Успішне виконання цієї місії є ключовим критерієм його життєздатності та досконалості» (стор. 99-100 дисертації);

4. обґрунтування системи функцій інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади (стор. 100-101 дисертації);

5. положення про класифікацію безпосередньої участі народу в реалізації судової влади (стор. 104-105 дисертації), які, на думку дисертантки, відзначаються різноманітністю в структурі та функціональному наповненні, а різні підходи до залучення громадськості до судового процесу демонструють, що існуючі моделі не лише розрізняються за формами участі, але і за рівнем впливу громадян на прийняття судових рішень та застосування правових норм;

6. обґрунтування взаємозв'язку інституту безпосередньої участі народу у реалізації судової влади із феноменом сучасного конституціоналізму та його цінностями (стор. 110-112 дисертації);

7. висновок про доцільність використання історіографічної матриці як інструменту визначення конституційних тенденцій безпосередньої участі народу у реалізації судової влади для аналізу історичних джерел, зокрема, особливостей нормативно-правового регулювання, а також наукових напрацювань вітчизняних

та зарубіжних учених, з метою структуризації та систематизації інформації, що дозволяє більш глибоко зрозуміти розвиток досліджуваного феномену в історичній ретроспективі (стор. 145 дисертації) та, на основі цього, ґрунтовний аналіз основних етапів генезису відповідних форм у зарубіжних державах (стор. 145-179 дисертації) та в Україні (стор. 180-227 дисертації);

8. положення про класифікацію міжнародних стандартів у сфері безпосередньої участі народу у реалізації судової влади (стор. 244-245 дисертації) та зроблені на основі їх аналізу висновки, що, по-перше, «безпосередня участь народу у реалізації судової влади створює передумови для зміцнення суспільної довіри до судової системи та підвищення її легітимності та не лише сприяє формуванню прозорості та відкритості судового процесу, але й стимулює суддів до більшої самодисципліни, дотримання етичних стандартів та ретельності у прийнятті рішень» (стор. 247 дисертації) та, по-друге, попри те, що «міжнародні норми не містять чітких вимог щодо конкретних моделей безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, вони встановлюють загальні рамки, які дозволяють державам адаптувати основоположні принципи правосуддя до національного законодавства», «використання міжнародних стандартів сприяє зміцненню довіри до судових рішень і підвищує легітимність судових органів в очах суспільства», «такі стандарти слугують основою для розвитку судової влади у напрямку ефективного забезпечення прав людини, що, у свою чергу, сприяє утвердженню принципів демократичної правової держави» тощо (стор. 258 дисертації);

9. обґрунтування авторської класифікації моделей безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, визначено їх особливості та специфіку конституційно-правового регулювання у зарубіжних державах, зокрема, Великої Британії, Шотландії, Ірландії, США, Канади, Нової Зеландії, Іспанії, Італії, Німеччини, Франції, Данії, Швеції, Японії, Бельгії, Австрії, Республіки Корея, Замбії, Йорданії, Папуа-Нової Гвінеї, Ліберії, Індії, Афганістану, Намібії та Перу (стор. 259-373 дисертації);

10. формулювання авторського концепту щодо запровадження інституту мирових суддів в Україні (стор. 470-488 дисертації) тощо.

Наведеними положеннями не вичерпується наукова новизна та оригінальність авторських підходів. У роботі є й інші доволі оригінальні висновки та пропозиції, які в сукупності утворюють авторську теорію безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, що формується, розвивається та формалізується в процесі становлення, розвитку і вдосконалення демократичної правової державності у контексті формування та реалізації її конституційно-правових аспектів.

Оцінка ідентичності змісту реферату та основних положень дисертації.

Реферат дисертації В. В. Берч адекватно відтворює основні положення та висновки дисертації. Їх зміст і положення, що є предметом захисту ідентичні. І дисертація, і її реферат виконані з дотриманням встановлених вимог. Наукові положення, висновки і рекомендації щодо можливостей практичного використання отриманих результатів, які представлені дисертанткою у рефераті, належним чином розкриті, деталізовані та обґрунтовані у самій роботі. Тобто є всі підстави стверджувати, що В. В. Берч виконала всі вимоги щодо кількості та обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Вивчення матеріалів дисертації В. В. Берч та наукових публікацій дисертантки дозволили дійти висновку щодо відсутності порушень академічної доброчесності, зокрема академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації результатів дослідження. Використання ідей, наукових результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи. Поряд з позитивною оцінкою результатів дослідження, підтвердженням її наукового та практичного значення, вважаємо, що у дисертації В. В. Берч є певні недоліки, окремі положення і проблеми, котрі можуть стати підґрунтям для дискусії:

1. Позитивно сприймаючи предметну спрямованість дисертаційного дослідження на конституційно-правові проблеми безпосередньої участі народу у реалізації судової влади, його архітектоніку та характер поставлених завдань, вважаємо, що авторці бажано було більш ґрунтовно підійти до проблеми співвідношення таких правових категорій як «безпосередня участь народу у реалізації судової влади» та «безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя» через призму таких конституційних норм, як «Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» (ч. 2 ст. 5 Конституції України), «Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України» (ст. 6 Конституції України), «Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди» (ч. 1 ст. 124 Конституції України) та, особливо, «Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних» (ч. 5 ст. 124 Конституції України), враховуючи, по-перше, те, що поняття «судова влада» та «правосуддя» не є синонімічними та однопорядковими, та, по-друге, наявність нюансів у розумінні понять «реалізація» та «здійснення». У роботі ці питання висвітлені дещо фрагментарно (стор. 80-81, інші стор. дисертації).

2. Позитивно оцінюючи проведений В. В. Берч аналіз основних етапів генезису форм безпосередньої участі народу в реалізації судової влади у зарубіжних державах (стор. 145-179 дисертації) та в Україні (стор. 180-227 дисертації) вважаємо, що відповідні процеси доцільно було досліджувати та описувати не шляхом паралельного окремого викладення фактологічного матеріалу, а у формі синтетичного поєднання національного та зарубіжного досвіду у контексті глобальної конституційної історії України та довгої цілісної історичної протяжності процесів державотворення та становлення відповідних форм демократичної участі у здійсненні правосуддя в цілому та в Європі зокрема. Це, на наш погляд, дало б можливість, з одного боку, показати єдність та відмінність генезису форм безпосередньої участі народу в реалізації судової влади

у глобальному історичному процесі виникнення, розвитку, функціонування, модернізації демократичної державності із врахуванням національних, географічних та інших особливостей, розкрити особливості й спільні риси правового життя та різних правових культур, правової спадщини, правових традицій, образів права тощо різних народів, та, з іншого боку, показати унікальні архетипи української правової культури у формуванні української правової самобутності, у тому числі й моделей безпосередньої участі народу в здійсненні судової влади.

3. Справедливо піднімаючи питання щодо перспективності формування в Україні судового права, авторка, на жаль обмежується констатацією його розуміння як міжгалузевого правового інституту, котрий регламентує комплекс питань щодо організації судів, їх юрисдикції, порядку вирішення справ та ін., а також як окремої галузі правової науки, що комплексно досліджує судову владу та правосуддя у їх системній взаємодії, організації та функціонуванні (стор. 98-99 дисертації), жодним чином не розвиваючи у подальшому відповідного концепту.

На наше переконання, в умовах викликів сьогодення, у тому числі які існують перед національною моделлю правосуддя, як теоретична, так і практична цінність судового права полягає у тому, що воно здатне стати концептуальною основою для оптимізації становлення самостійності судової влади. Зокрема, судове право має розкривати найважливіші принципи взаємовідносин судової влади з іншими органами публічної влади; досліджувати критерії балансу між судом як органом державної влади та судом як інститутом громадянського суспільства, особливо, враховуючи предметну спрямованість дисертаційного дослідження В. В. Берч, у контексті безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя.

4. Високо оцінюючи проведений В. В. Берч аналіз моделі народного правосуддя у формі мирової юстиції та діяльності мирових суддів на основі зарубіжного досвіду (стор. 344-352 дисертації) та перспектив його рецепції в Україні (стор. 470-488 дисертації), вважаємо дещо спрощеною здійснену дисертанткою кваліфікацію інституту мирових суддів виключно як елементу

судової системи (стор. 344 дисертації) та частини «інституційного» правосуддя (стор. 365 дисертації). Безумовно, необхідність впровадження інституту мирових суддів зумовлена, зокрема, з погляду на такий критерій, як доступ до правосуддя. У цьому аспекті не викликає сумніву зроблений В. В. Берч висновок про те, що запровадження мирових суддів покликане «не лише підвищити ефективність судової системи, але і забезпечити доступність правосуддя та посилення демократичних засад у здійсненні судочинства» (стор. 400 дисертації). Ми також вважаємо, що введення повноцінного інституту мирових суддів – це реальний шанс зменшити навантаження на місцеві загальні суди, оскільки відносно нескладні (малозначимі) справи та вимоги за невеликою ціною позову можуть бути передані на розгляд мирового судді. Як свідчить світовий досвід, інституціоналізація мирових суддів може стати формою субсидіарного чи альтернативного способу врегулювання спорів поруч з такими засобами розв'язання конфліктів як третейське судочинство та посередництво (медіація).

Водночас, відсутність інституту мирових суддів у судовій системі України є свідченням того, що чинна судова система повністю відірвана від територіальних громад. Тому питання про впровадження цього інституту як в судову систему, так і в систему місцевого самоврядування, є актуальним завданням не лише конституційної теорії та практики, а й реформи щодо децентралізації та процесу формування нової доктрини українського муніципального права. У зв'язку з цим, інститут мирових суддів доцільно кваліфікувати не лише як одну з форм безпосередньої участі народу в реалізації судової влади, а й важливу складову механізму реалізації правозахисної функції територіальних громад.

Дані зауваження мають виключно дискусійний і рекомендаційний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку докторської дисертації В. В. Берч.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження виконано здобувачкою самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень авторки.

Підсумки роботи загалом, одержані узагальнення та висновки були оприлюднені дисертанткою на низці міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, вичерпний та оформлений у встановленому порядку перелік яких наведений у дисертації та її рефераті.

Опубліковані В. В. Берч наукові праці (всього 110 наукових праць, серед яких 34 наукові статті (28 з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 5 статей у виданнях, що включені до наукометричних баз даних Scopus / Web of Science), та 76 тез наукових доповідей і повідомлень, оприлюднених на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях та міжнародних правових школах) гармонійно репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні, а відтинок часу за який вони були опубліковані засвідчує його тяглість і системність.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій і встановлені у Порядку присудження та позбавлення наукового ступеню доктора наук, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197.

Реферат дисертації В. В. Берч адекватно відтворює основні положення, зміст та висновки самої дисертації на тему «Інститут безпосередньої участі народу у реалізації судової влади: конституційно-правове дослідження». Положення, що є предметом захисту ідентичні. І дисертація, і її реферат виконані з дотриманням встановлених вимог.

Загальний висновок щодо відповідності роботи встановленим вимогам МОН України. На підставі вище викладеного вважаю, що дисертація на тему «Інститут безпосередньої участі народу у реалізації судової влади: конституційно-правове дослідження» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій

отримано нові теоретично обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову проблему у формі авторської теорії безпосередньої участі народу у реалізації судової влади. Дисертація та її реферат відповідають вимогам, що висуваються до докторських дисертацій і встановлені у п.п. 7,8,9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеню доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, їх зміст відповідає паспорту спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право, а автор дисертації – Берч Вероніка Вікторівна, за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Опонент:

Доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник
відділу конституційного права та
місцевого самоврядування
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

О. В. Батанов